

10 Samenvatting en conclusies

F.L.Leeuw (WODC), R.P.W. Jennissen (WODC), M.H.C. Kromhout (WODC)

10.1 Wat is de kern van de Integratiekaart?

In 2004 is een begin gemaakt met de ontwikkeling van een Integratiekaart. De Integratiekaart is een samenwerkingsproject van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC) van het Ministerie van Justitie en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De Integratiekaart schetst een beeld van de positie van allochtonen op verschillende maatschappelijke terreinen, en van de ontwikkelingen daarin in de tijd. Daarvoor wordt onder meer geput uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS, waarin gegevens zijn opgenomen over alle inwoners van Nederland en waarmee gedetailleerde uitsplitsingen van diverse gegevens naar verschillende herkomstgroepen mogelijk zijn. Het SSB is daarmee een belangrijk instrument voor de monitorfunctie van de Integratiekaart en draagt, naast informatie uit andere bronnen, bij aan een beter inzicht in de wijze waarop en de snelheid waarmee de verschillende groepen allochtonen er in slagen zich een plaats te verwerven in de Nederlandse samenleving.

In vergelijking met de eerste twee afleveringen van de Integratiekaart (2004, 2005) presenteren wij in deze Integratiekaart 2006 niet alleen *recentere* gegevens - doorgaans over de situatie in het jaar 2004 - over indicatoren die ook in eerdere edities reeds gebruikt werden (zoals arbeidsmarktpositie van cohorten nieuwkomers, hoger-onderwijsparticipatie, interetnisch huwen), maar ook een aantal *nieuwe* integratie-indicatoren. Nieuw zijn:

- Cito-toets gegevens;
- informatie over deelname aan het voortgezet onderwijs en het mbo;
- voortijdige schooluitval uit het voortgezet onderwijs;
- het type economische activiteit van bedrijven waar autochtonen en allochtonen werken;
- het aandeel allochtonen op scholen en in bedrijven;
- gegevens over contacten met huisartsen door allochtonen en autochtonen;
- gegevens over de mate waarin eerder geverbaliseerden opnieuw in aanraking komen met de politie.

Omdat een belangrijk deel van deze nieuwe gegevens dit jaar pas voor het eerst beschikbaar is gekomen, konden in de meeste gevallen nog geen trends worden vastgesteld. Met het 'volwassen' worden van de Integratiekaart, nemen de longitudinale inzichten echter steeds meer toe. Dit is voor beleidsontwikkeling in de toekomst van belang.

Om de mate van integratie van uiteenlopende groepen allochtonen te kunnen vaststellen, zijn concrete maatschappelijke terreinen onderscheiden waarop de mate van participatie – en veranderingen daarin – meetbaar is. Arbeidsmarkt- en onderwijsparticipatie worden veelal beschouwd als de voor het integratieproces meest relevante structurele maatschappelijke domeinen. Soms worden ook huisvesting en gebruik van (gezondheids)zorg erbij betrokken. Wat betreft de

sociaal-culturele en politieke domeinen zijn het aangaan en onderhouden van interetnische sociale relaties, het hebben van contacten met anderen op bijvoorbeeld de 'werkvloer' en de mate van politieke participatie aan te merken als relevant voor integratie. In de Integratiekaart komen deze indicatoren aan de orde, met uitzondering van de politieke participatie.

10.2 Bevindingen

10.2.1 Demografische ontwikkelingen

- Turken, Surinamers, Marokkanen en Antillianen zijn de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen. Samen vormen ze tweederde van de totale groep niet-westerse allochtonen.
- De eerste generatie bevindt zich met een gemiddelde leeftijd van 38 jaar dicht bij het gemiddelde van de totale bevolking. De tweede generatie is gemiddeld nog geen 14 jaar. Vooral de tweede generatie van herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren, is erg jong.
- Terwijl de autochtone bevolking in 2005 met nog geen 4 duizend personen toenam, is de tweede generatie niet-westerse allochtonen met ruim 25 duizend personen toegenomen.
- In 2002 is de trend van een jaarlijks toenemende bevolkingsgroei doorbroken. De afname in bevolkingsgroei is veel sterker voor niet-westerse allochtonen dan voor autochtonen. Sinds 2002 neemt de immigratie van vooral niet-westerse herkomstgroepen sterk af. De snelle afname in de groei van niet-westerse allochtonen is mede daardoor voor het grootste veroorzaakt door de relatief sterke afname van de groei van de eerste generatie.
- Terwijl de groei van de niet-westers allochtone bevolking afneemt, stijgt het aandeel niet-westerse allochtonen in de bevolking nog steeds. Op 1 januari 1996 bestond 7,6% van de bevolking uit niet-westerse allochtonen. Op 1 januari 2006 is dit aandeel opgelopen tot 10,5%.
- De eerste generatie Turkse en Marokkaanse vrouwen heeft een hoge vruchtbaarheid die maar langzaam naar het niveau van autochtone vrouwen toegaat. De tweede generatie heeft inmiddels echter een gerealiseerde vruchtbaarheid en leeftijd bij de geboorte van het eerste kind, die maar weinig verschillen van die van autochtone vrouwen.

10.2.2 Onderwijs

- Niet-westerse allochtone leerlingen maken de Eindtoets Basisonderwijs (de Cito-toets) gemiddeld minder goed dan autochtone leerlingen. De prestaties van Turken en Marokkanen blijven achter bij die van de overige niet-westerse allochtonen.
- Voortijdig schoolverlaten komt relatief vaker voor onder niet-westerse allochtone leerlingen dan onder autochtonen. Meisjes van allochtone herkomst doen het beter dan allochtone jongens wat betreft het vroegtijdig schoolverlaten en het opleidingsniveau in het mbo.
- De slagingspercentages van niet-westerse allochtonen in het voortgezet onderwijs blijven achter bij die van autochtonen en westerse allochtonen. Binnen de groep niet-westerse allochtonen presteerden eindexamenkandidaten van Turkse komaf het slechtst. Wel lijken de

slagingspercentages van autochtone en niet-westerse allochtone eindexamenkandidaten in de periode 1999-2005 wat dicht bij elkaar zijn komen te liggen.

- Leerlingen van niet-westerse afkomst volgen binnen het voortgezet onderwijs gemiddeld een lagere opleiding en binnen het middelbaar beroepsonderwijs gemiddeld een lager niveau dan hun autochtone leeftijdgenoten. De deelname cijfers van Surinamers lijken daarbij van de grote vier 'klassieke' herkomstgroeperingen nog het meest op die van autochtonen.
- De instroom van Turken en Marokkanen in het hoger onderwijs is in de afgelopen tien jaar meer dan verdubbeld.
- In het hoger onderwijs blijven de prestaties van niet-westerse allochtonen achter bij die van hun autochtone medestudenten. Bij latere instroomcohorten zijn de verschillen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen wat kleiner.
- Het algemene beeld dat naar voren komt uit dit hoofdstuk is dat niet-westerse allochtonen gemiddeld in alle stadia van de onderwijsloopbaan slechter presteren dan autochtonen. Hierbij moet worden aangetekend dat daar waar we de beschikking hebben over trends in de tijd¹, het erop lijkt dat de prestaties van niet-westerse allochtonen meer in lijn komen met die van autochtonen.

10.2.3 Werk en uitkeringen

- Het percentage werkzame personen verschilt sterk tussen de niet-westerse bevolkingsgroepen. Kaapverdiërs, Hongkong-Chinezen en Surinamers benaderen de arbeidsparticipatie van de autochtone bevolking, terwijl Somaliërs en Irakezen het meest achterblijven.
- Personen uit herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren zijn relatief weinig werkzaam en hebben relatief vaak een bijstandsuitkering.
- Een belangrijke verklaring voor de lagere arbeidsparticipatie van de tweede generatie niet-westerse allochtonen is hun gemiddeld lagere opleidingsniveau.
- Tijdens de economische laagconjunctuur van de afgelopen jaren waren de daling van het aandeel werknemers en de stijging van de werkloosheid groter onder niet-westerse allochtonen dan onder autochtonen. De arbeidsmarktparticipatie van de tweede generatie niet-westerse allochtonen is in deze periode het sterkst gedaald.
- Niet-westerse allochtonen ontvangen gemiddeld twee keer zo vaak een uitkering als autochtonen. Dit verschil neemt toe met de leeftijd. Van de 55- tot 65-jarige Turken en Marokkanen ontvangt 65 tot 70% een uitkering.
- Van de tweede generatie niet-westerse allochtonen ontvangt 10% een uitkering. Dit percentage is drie procentpunten lager dan het percentage uitkeringsontvangers onder autochtonen. Hierbij moet men wel bedenken dat de groep tweede generatie allochtonen uit relatief veel jonge mensen die nog onderwijs volgen bestaat.
- Sommige kleinere niet-westerse bevolkingsgroepen wijken af van het algemene beeld. Zo ontvangen bijvoorbeeld (Hongkong-)Chinezen en Filippino's minder vaak een uitkering dan de autochtone bevolking en is het percentage

¹ Dit geldt voor slagingspercentages in het voortgezet onderwijs en instroom en diplomaverwerving in het hoger onderwijs.

werkenden onder de tweede generatie Vietnamezen en Hongkong-Chinezen in de eerste jaren van deze eeuw sterk gestegen.

10.2.4 *Waar werken allochtonen?*

- In de periode van 2002 tot en met 2004 was de daling van zowel het aantal personen met een baan als het aantal banen voor allochtonen groter dan voor autochtonen.
- Het werknemersaandeel van de autochtonen bedroeg eind september 2004 bijna 66%, van de westerse allochtonen ruim 56% en van de niet-westerse allochtonen 46%.
- Niet-westerse allochtonen vinden relatief vaak een baan bij uitzendbureaus (10,7%), detailhandel (8,6%) en schoonmaakbedrijven (7,5%).
- Westerse allochtonen vinden relatief vaak een baan in de detailhandel (7,4%), groothandel (6,6%) en de metaal- en elektrotechnische industrie (5,1%).
- Van de allochtone werknemers bij de schoonmaakbedrijven is 82% eerste generatie. Bij de uitzendbureaus is het aandeel allochtonen van de eerste generatie 63%.

10.2.5 *Arbeidsmarktpositie: drie cohorten nieuwkomers gevolgd*

- Marokkanen hadden van de mannelijke, niet-westerse migranten van 25 tot en met 60 jaar die Nederland in 2001 binnenkwamen het grootste aandeel werkenden in hun gelederen. Zij werden op de voet gevolgd door Surinamers, Antillianen en Turken. Chinezen blijven hier enigszins bij achter. Afghanen, Irakezen en Somaliërs (de herkomstgroepen waartoe veel vluchtelingen behoren) hebben percentages werkenden die veel lager zijn.
- Onder Surinaamse en in mindere mate Antilliaanse en Chinese immigranten zijn de verschillen in het aandeel werkenden tussen mannen en vrouwen niet bijzonder groot. De sekseverschillen in het aandeel werkenden onder de Turkse, Marokkaanse, Afghaanse, Irakese en Somalische immigranten zijn, rekening houdend met hun totale aandeel werkenden, daarentegen wel behoorlijk groot. Dit geldt vooral voor de drie laatst genoemde groepen.
- Arbeidsmigranten hebben direct na binnenkomst een relatief hoge arbeidsparticipatie. Gezinsvormers participeren vanaf hun tweede jaar in Nederland eveneens in redelijk grote mate op de arbeidsmarkt. De gezinsherenigers en zeker de asielmigranten blijven daar echter ver bij achter.
- Migrantengroepen, die een paar jaar voordat de hoogconjunctuur ten einde liep naar Nederland kwamen, waren relatief vaker werkzaam dan migrantengroepen die in 2001 of 2002 Nederland binnenkwamen.
- De economische integratie (het hebben van betaald werk) van recente nieuwkomers lijkt samen te hangen met hun sociaal-culturele integratie (het al dan niet een partner van dezelfde herkomst hebben en het percentage niet-westerse allochtonen in de woonbuurt).

10.2.6 *Sociale contacten: huwelijken, wijken, scholen en bedrijven*

- Van de vier grote herkomstgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen) trouwen vooral Turken en Marokkanen nauwelijks met een Nederlandse partner. Dit geldt zowel voor de eerste als de tweede generatie.

- Tussen 1999 en 2002 blijft het aandeel gesloten huwelijken met een autochtone partner in de vier grote herkomstgroepen tamelijk constant.
- Ruim de helft van de huwelijken gedurende 1999 en 2002 van Turken en Marokkanen is een migratiehuwelijk. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen. Bij de tweede generatie is dit aandeel echter lager dan bij de eerste generatie. Vooral onder Marokkanen lijkt er met een daling van rond de 10% in 2002 ten opzichte van 2001 sprake van een neerwaartse trendbreuk. Voor alle kleinere herkomstgroepen geldt dat vrouwen minder vaak een partner uit het land van herkomst laten komen dan mannen.
 - Het percentage personen dat woonachtig is in buurten met meer dan 50% niet-westerse allochtonen is gedurende de periode 1999-2004 toegenomen voor alle allochtone herkomstgroepen. Dit duidt op een afname in de kans op contact tussen allochtonen en autochtonen in buurten.
 - Aangezien veel kleinere herkomstgroepen in vergelijking met Turken, Marokkanen en Surinamers in buurten wonen met een aanzienlijk deel autochtone buurtgenoten, lijkt de kans op het ontstaan van sociale buurtcontacten met de autochtone bevolking bij de kleinere groepen groter dan bij de klassieke herkomstgroepen.
 - Autochtone leerlingen hebben gemiddeld minder niet-westers allochtone medeleerlingen dan niet-westers allochtone leerlingen. Het aandeel niet-westers allochtone medeleerlingen is onder Marokkaanse leerlingen met bijna 50% het hoogst van alle herkomstgroepen.
 - In de vier grote steden en binnen het vmbo basis- en kaderberoepsgericht onderwijs is het percentage medeleerlingen met een niet-westers allochtone achtergrond het hoogst. In deze steden is dit percentage onder niet-westers allochtone leerlingen twee keer zo hoog als onder autochtone leerlingen. Binnen het havo en vwo is het percentage niet-westers allochtone medeleerlingen het kleinst van alle schooltypes, maar ook hier is het percentage voor niet-westerse leerlingen ongeveer het drievoudige van dat van autochtone leerlingen.
 - Autochtone werknemers werken in bedrijven met gemiddeld minder niet-westers allochtone collega's dan allochtone werknemers. Vooral Marokkanen en Turken werken in bedrijven waar het gemiddelde aandeel van niet-westers allochtone collega's relatief hoog is (bijna drie keer zo hoog dan onder de autochtone bevolking).

10.2.7 Gezondheid: contacten met de huisarts

- Allochtonen en autochtonen verschillen weinig wat betreft het aandeel mensen dat contact met de huisarts heeft gehad. Ook het aantal keren dat er contact is geweest met de huisarts verschilt nauwelijks tussen de herkomstgroepen.
- Wanneer gecorrigeerd wordt voor verschillen in de leeftijdsopbouw blijkt dat, in vergelijking met autochtonen, minder allochtonen ten minste één contact met de huisarts hebben gehad in 2003. Daarentegen, binnen de groep die in 2003 ten minste één contact met de huisarts heeft gehad, hebben allochtonen een iets hogere contactfrequentie dan autochtonen.
- Vergeleken met autochtonen had in 2003 een relatief groot percentage Turken contact met de huisarts.

- In alle herkomstgroepen hebben meer vrouwen contact gehad met de huisarts dan mannen. Bij de mannen is het contactpercentage het hoogst onder Turken en Marokkanen. Bij de vrouwen onder Turken, Surinamers en autochtonen.

10.2.8 Criminaliteit

- In 2004 registreerde de politie ruim 195.000 12- tot 65-jarige verdachten. Daarvan was bijna tweederde autochtoon.
- Gerelateerd aan de omvang van de bevolking werd 1,3% van de autochtonen en 3,2% van de allochtonen van 12 tot 65 jaar in 2004 door de politie als verdachte geregistreerd.
- Van de vier grote 'klassieke' herkomstgroepen werden Antillianen van 12 tot 65 jaar het vaakst (7,4%) en Turken het minst vaak (3,6%) als verdachte geregistreerd. Andere niet-westerse herkomstgroepen die in 2004 relatief vaak als verdachte geregistreerd werden zijn Angolezen, Somaliërs en Ethiopiërs (respectievelijk 6,8%, 5,5% en 4,0%). Niet-westerse herkomstgroepen die relatief weinig voorkomen in de verdachtenregistratie zijn Thai, Hongkong-Chinezen en Filippino's (respectievelijk 1,2%, 0,9% en 0,9%).
- Van de vier grote 'klassieke' herkomstgroepen werden Antillianen van 12 tot 18 jaar het vaakst als verdachte geregistreerd (7,2%) en Turken het minst vaak (4,0%).
- Na 'correctie' voor de demografische samenstelling en sociaal-economische kenmerken van de herkomstgroepen zijn de verschillen tussen de grote vier 'klassieke' herkomstgroepen en autochtonen wat betreft het aandeel geregistreerde verdachten, aanzienlijk minder groot.
- In 1999 werd 1,1% van de 12- tot 65-jarigen door de politie als verdachte geregistreerd, in 2004 is dit opgelopen naar 1,7%, een groei van 0,6 procentpunt. De groei is het sterkst bij Marokkanen en Surinamers. De groei is het minst sterk bij autochtonen.
- Van alle 12- tot 18-jarige verdachten had 64% in de periode 1999-2004 een of meer herhaalde politiecontacten. Het percentage verdachten met herhaalde contacten varieert van 58% van de autochtone jongeren tot 82% van de Marokkaanse jongeren.
- Van alle 18- tot 65-jarige verdachten had 49% in de periode 1999-2004 een of meer herhaalde politiecontacten. Het percentage verdachten met herhaalde politiecontacten varieert van 45% van de autochtonen van 18 tot 65 jaar tot 72% van de Antillianen van dezelfde leeftijd.

10.3 Slotbeschouwing

Een sterk afgenomen immigratie, een nauwelijks groeiende autochtone bevolking, een aanzienlijk grotere groei van de tweede generatie niet-westerse allochtonen en het gegeven dat de vier grootste herkomstgroepen tweederde van de totale groep niet-westerse allochtonen vormen, zijn enkele van de belangrijkste *demografische* conclusies waarmee in het integratiebeleid rekening gehouden moet worden.

Wat de *onderwijsparticipatie* betreft, maakt de Integratiekaart 2006 duidelijk dat niet-westerse allochtonen gemiddeld in alle stadia van de onderwijsloopbaan slechter presteren dan autochtonen. Daar waar we de beschikking hebben over trends in de tijd, zijn er aanwijzingen dat de prestaties van niet-westerse

allochtonen langzaam meer in lijn komen met die van autochtonen. Het gaat daarbij om de slagingspercentages in het voortgezet onderwijs en de instroom in het hoger onderwijs.

Ten aanzien van de *arbeidsmarktparticipatie* is geconstateerd dat het werknemersaandeel in 2004 van autochtonen bijna 66% betrof, van westerse allochtonen ruim 56% en van niet-westerse allochtonen 46%. Niet-westerse allochtonen ontvangen gemiddeld twee keer zo vaak een uitkering dan autochtonen, welk verschil met de leeftijd toeneemt. Voor sommige bevolkingsgroepen zoals Kaapverdiërs, Hongkong-Chinezen en Surinamers is de arbeidsparticipatie ongeveer gelijk aan die de autochtone bevolking, maar voor andere wijkt die daar sterk van af. Ten aanzien van de vier grote herkomstgroepen is het beeld zeker niet onverdeeld gunstig voor wie economische integratie wezenlijk vindt. Verder is duidelijk geworden dat de economische teruggang in de jaren 2002-2004 negatieve effecten heeft gehad op de arbeidskansen van de tweede generatie niet-westerse allochtonen en nieuwkomers. Dit blijkt zowel uit de cohortanalyse van ruim 40.000 nieuwkomers die in 2001 Nederland binnenkwamen, als uit trendgegevens inzake werk en uitkeringen.

Het *gebruik van de gezondheidszorg*, zoals vastgesteld via het bezoek aan de huisartsen, laat weinig opmerkelijke verschillen zien tussen allochtonen en autochtonen. Het soms wel te horen geluid dat allochtonen 'veel vaker de huisarts bezoeken' dan allochtonen, wordt niet bevestigd door onze gegevens.

Op het terrein van de *sociaal-culturele integratie* stellen we vast dat met name relatief veel Turken en Marokkanen gedurende 1999 en 2002 een *migratiehuwelijk* aangaan. Bij de tweede generatie is dit aandeel kleiner dan bij de eerste generatie.

De *kansen op ontmoetingen* van niet-westerse allochtonen met autochtonen in *buurten* zijn in Nederland tussen 1999 en 2004 afgenomen. Dit geldt het sterkst voor Marokkanen. Enkele kleinere groepen met veel asielmigranten steken hier positief bij af. Vanuit het gezichtspunt te streven naar een grotere verscheidenheid in sociale contacten en het daaruit voortvloeiende sociaal kapitaal, is de afnemende ontmoetingskans zorgelijk. Niet-westerse allochtonen hebben ook verhoudingsgewijs meer *niet-westers allochtone medeleerlingen op school* dan autochtonen en datzelfde geldt voor *collega's op het werk*. De economische integratie (met name het hebben van betaald werk) van recente nieuwkomers lijkt samen te hangen met hun sociaal-culturele integratie (het al dan niet een partner van dezelfde herkomst hebben en het percentage niet-westerse allochtonen in de (woon)buurt).

Daarnaast is opnieuw gebleken dat sprake is van een aanhoudende *oververtegenwoordiging in de geregistreerde criminaliteit* van een aantal niet-westers allochtone groepen.

Gezien het voorgaande is onze eindconclusie dat de voortgang van de sociaal-economische en sociaal-culturele integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving op een enkel terrein hoopgevend is, maar dat op veel terreinen nog sprake is van een aanzienlijke achterstand.